SCIENCE HUB REVIEW
2026
Volume 1
Issue 5
www.sciencehubreview.uz
ILMIY ELEKTRON JURNAL

PEDAGOGIK AMALIYOTNING KASBIY TAYYORGARLIKNI RIVOJLANTIRISHDAGI O‘RNI

Abdusattarova Matluba Nematjon qizi

Turon universiteti Andijon filiali magistranti

Qodirova Halimaxon Nurmuhammad qizi

Ilmiy rahbar, PhD, dotsent

Annotatsiya

Maqolada pedagogik amaliyotning bo‘lajak o‘qituvchilarda kasbiy tayyorgarlikni rivojlantirishdagi o‘rni nazariy tahlil qilinadi. Tadqiqot ta’lim sifatiga qo‘yilayotgan zamonaviy talablar va yosh o‘qituvchilarning kasbiy moslashuv muammolari bilan bog‘liq. Nazariy-qiyosiy tahlil, me’yoriy hujjatlar tahlili va sintez metodlaridan foydalanildi. Pedagogik amaliyotning to‘rtta funksiyasi va uning samaradorligini belgilovchi besh guruh omil aniqlandi. Natijalar amaliyotni tashkil etishni takomillashtirishda foydalanilishi mumkin.

Kalit so‘zlar

pedagogik amaliyot; kasbiy tayyorgarlik; bo‘lajak o‘qituvchi; kompetensiya; refleksiya; mentorlik; pedagogik ta’lim.

Аннотация

В статье теоретически анализируется роль педагогической практики в развитии профессиональной подготовки будущих учителей. Исследование связано с современными требованиями к качеству образования и проблемами профессиональной адаптации молодых педагогов. Использованы теоретико-сравнительный анализ, анализ нормативных документов и синтез. Выделены четыре функции педагогической практики и пять групп факторов, определяющих её эффективность. Результаты могут быть использованы при совершенствовании организации практики.

Ключевые слова

педагогическая практика; профессиональная подготовка; будущий учитель; компетенция; рефлексия; наставничество; педагогическое образование.

Abstract

The article theoretically analyzes the role of pedagogical practice in developing the professional preparation of prospective teachers. The study is related to modern

requirements for education quality and the professional adaptation problems of novice teachers. Theoretical-comparative analysis, analysis of normative documents and synthesis were used. Four functions of pedagogical practice and five groups of factors determining its effectiveness were identified. The results can be used to improve the organization of practice.

Keywords

pedagogical practice; professional preparation; prospective teacher; competence; reflection; mentoring; teacher education.

Kirish

Bugungi kunda ta’lim tizimining sifati ko‘p jihatdan o‘qituvchining kasbiy tayyorgarligi bilan belgilanmoqda. «Ta’lim to‘g‘risida»gi Qonun pedagoglarning kasbiy mahoratini oshirish va ta’lim jarayoniga zamonaviy texnologiyalarni joriy etishni ta’lim siyosatining asosiy yo‘nalishlaridan biri sifatida belgilaydi (O‘zbekiston Respublikasi, 2020). Xalq ta’limi tizimini 2030-yilgacha rivojlantirish konsepsiyasida ham o‘qituvchi malakasi va kasbiy salohiyatini oshirish ustuvor vazifa sifatida ko‘rsatilgan (O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti, 2019).

Oliy ta’lim muassasasi (OTM) bitiruvchisi bilim jihatidan tayyor bo‘lsa-da, real sinf sharoitida ishlash ko‘nikmalari yetarli shakllanmagan bo‘lishi mumkin. Aynan pedagogik amaliyot nazariy bilimlarni amaliy faoliyat bilan bog‘laydigan asosiy bo‘g‘indir. Ammo amaliyot ko‘pincha rasmiy talablarni bajarish bilan cheklanib, uning kasbiy shakllantiruvchi imkoniyati to‘liq ishga solinmaydi. Pedagogika sohasidagi ilmiy tadqiqotlarning nazariy asoslari alohida e’tiborga loyiq bo‘lib, bu yo‘nalishdagi tadqiqotlar tizimlashtirilishini taqozo etadi (WORKS, 2022).

Tadqiqot muammosi shundan iboratki, pedagogik amaliyotning kasbiy tayyorgarlikdagi roli, uning funksiyalari va samaradorligini belgilovchi omillar yagona nazariy yondashuv asosida yetarlicha umumlashtirilmagan. Shu sababli maqolaning **maqsadi** pedagogik amaliyotning bo‘lajak o‘qituvchilarda kasbiy tayyorgarlikni rivojlantirishdagi o‘rnini aniqlash va uning samaradorligiga ta’sir qiluvchi omillarni tizimlashtirishdir. Tadqiqot quyidagi savollarga javob izlaydi: (1) pedagogik amaliyot kasbiy tayyorgarlikning qaysi tarkibiy qismlarini rivojlantiradi? (2) uning samaradorligi qanday omillarga bog‘liq?

Uslub va materiallar

Tadqiqot nazariy-tahliliy xarakterga ega. Quyidagi metodlardan foydalanildi: (1) ilmiy adabiyotlarning nazariy tahlili va sintezi; (2) ta’lim sohasidagi me’yoriy hujjatlar mazmunining tahlili; (3) pedagogik amaliyotni tavsiflovchi nazariy yondashuvlarni qiyosiy tahlil qilish; (4) olingan xulosalarni jadval shaklida tizimlashtirish. Tahlil uchun tajribaviy o‘qitish nazariyasi (Kolb, 1984), reflektiv amaliyotchi konsepsiyasi (Schön, 1983), realistik pedagogik ta’lim yondashuvi (Korthagen, 2001), pedagogik-predmetli bilim konsepsiyasi (Shulman, 1986) hamda ijtimoiy-madaniy rivojlanish nazariyasi (Vygotsky, 1978) tanlandi. Ular amaliy tajriba, refleksiya va mentorlik hamkorligini asoslab bergani uchun tanlandi.

Tadqiqot doirasida anketa so‘rovi yoki tajriba-sinov o‘tkazilmagan, shu sababli maqolada olingan natijalar empirik emas, balki nazariy-tahliliy xulosalardir.

Natijalar

Pedagogik amaliyotning funksiyalari. Tahlil natijasida pedagogik amaliyotning to‘rtta asosiy funksiyasi ajratildi. Birinchisi — integrativ funksiya: amaliyot psixologiya, pedagogika va fan metodikasidan olingan bilimlarni yagona faoliyatda birlashtiradi. Ikkinchisi — shakllantiruvchi funksiya: talaba dars rejalashtirish, sinfni boshqarish, baholash kabi ko‘nikmalarni o‘zlashtiradi. Uchinchisi — refleksiv funksiya: talaba o‘z faoliyatini tahlil qiladi va xatolari ustida ishlaydi. To‘rtinchisi — diagnostik va moslashtiruvchi funksiya: talaba o‘z kasbiy tayyorgarlik darajasini va kasbga moyilligini baholaydi, maktab muhitiga moslashadi.

Tajribaviy o‘qitish nazariyasiga ko‘ra, o‘rganish aniq tajriba, uni kuzatish va tahlil qilish, umumlashtirish hamda yangi sharoitda sinash bosqichlaridan iborat tsikl orqali kechadi (Kolb, 1984). Amaliyot bu tsiklning birinchi va to‘rtinchi bosqichlarini ta’minlaydi, nazariy mashg‘ulotlar esa uchinchi bosqichga xizmat qiladi. Schön tushunchasida o‘qituvchi faoliyat jarayonida ham, undan keyin ham o‘z harakatlarini tahlil qilishi kasbiy mahoratning asosi hisoblanadi (Schön, 1983). Korthagen taklif etgan ALACT modeli (harakat, ortga nazar, muhim jihatlarni anglash, muqobil usullarni yaratish, sinab ko‘rish) refleksiyani amaliyot jarayoniga tizimli kiritish imkonini beradi (Korthagen, 2001).

Jadval 1. Pedagogik amaliyot komponentlari va ular rivojlantiradigan kasbiy tayyorgarlik elementlari

Amaliyot komponenti	Rivojlantiriladigan element	Nazariy asos
Dars kuzatuvi va tahlili	Pedagogik kuzatuvchanlik, tahliliy fikrlash	Kolb (1984): kuzatish va tahlil bosqichi
Dars loyihalash va o‘tkazish	Pedagogik-predmetli bilim, metodik ko‘nikmalar	Shulman (1986)
Sinfni boshqarish, tarbiyaviy ish	Muloqot va tashkilotchilik kompetensiyasi	Vygotsky (1978): ijtimoiy o‘zaro ta’sir
Mentor bilan qaytar aloqa	Xatolarni anglash, o‘z-o‘zini baholash	Vygotsky (1978); Korthagen (2001)
Refleksiv kundalik, portfolio	Refleksiv ko‘nikma, kasbiy o‘zlikni anglash	Schön (1983); Korthagen (2001)

Samaradorlikni belgilovchi omillar. Adabiyotlar tahlili amaliyot samaradorligini belgilovchi besh guruh omilni ajratish imkonini berdi. (1) *Motivatsion-qadriyatli omillar*: kasbga qiziqish va amaliyotga ichki motivatsiya. (2) *Mazmuniy-metodik omillar*: amaliyot dasturining nazariy kurslar bilan uyg‘unligi; Darling-Hammond (2006) tahlil qilgan namunaviy dasturlarda uzoq muddatli amaliy tayyorgarlik o‘quv kurslari bilan chambarchas bog‘langan. (3) *Tashkiliy omillar*: OTM va maktab hamkorligi, amaliyot muddati va baholash tizimi. Ronfeldt va Reininger (2012) tadqiqoti amaliyot davomiyligi bilan birga uning sifati ham muhimligini ko‘rsatadi. (4) *Shaxsiy-muloqot omillari*: mentorning roli va qaytar aloqa madaniyati. (5) *Texnologik omillar*: raqamli kundalik, video yozuv orqali dars tahlili, elektron portfolio.

Raqamli texnologiyalarni, jumladan, bulutli texnologiyalarni boshqaruv jarayonlariga joriy etish tajribasi iqtisodiyotning turli tarmoqlarida o‘rganilmoqda (Usmonjanov, 2023). Shunga o‘xshash yondashuvlar amaliyotni tashkil etish va nazorat qilishda ham qo‘llanilishi mumkin: masalan, bulutli muhitda umumiy hujjatlar to‘plami orqali talabaning dars konspektlari, mentor izohlari va o‘z-o‘zini baholash natijalarini yagona joyda yuritish mumkin.

Muhokama

Olingan natijalar pedagogik amaliyotni faqat nazariy bilimni tekshirish vositasi sifatida emas, balki kasbiy tayyorgarlikni shakllantiruvchi jarayon sifatida ko‘rishni taqozo etadi. Tahlil qilingan nazariy yondashuvlar bir-birini to‘ldiradi: Kolb va Schön amaliy

tajribaning tahlil bilan bog‘lanishini, Shulman fan va metodik bilimning uyg‘unligini, Vygotsky esa tajribali hamkorning yordami bilan o‘rganish imkoniyatini asoslaydi. Shu sababli amaliyot samaradorligi mazkur uch jihat — tajriba, refleksiya va mentorlik — bir vaqtda ta’minlanganda yuqori bo‘ladi.

Milliy ta’lim amaliyoti uchun quyidagi takliflar kelib chiqadi. Birinchidan, amaliyot dasturida har bir bosqichga aniq kompetensiya va baholash mezonlarini kiritish lozim. Ikkinchidan, mentor-o‘qituvchilarni qaytar aloqa berish usullariga o‘rgatish kerak. Uchinchidan, talaba har bir darsdan so‘ng qisqa refleksiv yozuv yuritishi maqsadga muvofiq (masalan, ALACT bosqichlari bo‘yicha). To‘rtinchidan, elektron portfolio va bulutli hujjatlar amaliyotni kuzatishni osonlashtiradi. Bu takliflarni amalda sinash zarur.

Tadqiqotning cheklovi shundaki, u nazariy tahlilga asoslangan va empirik ma’lumotlarni o‘z ichiga olmaydi. Keyingi tadqiqotlarda tajriba va nazorat guruhlarida pedagogik tajriba-sinov o‘tkazish, talabalar va mentorlar o‘rtasida so‘rov uyushtirish orqali yuqoridagi omillarning ta’sirini miqdoriy baholash maqsadga muvofiq.

Xulosa

Tadqiqot pedagogik amaliyotning bo‘lajak o‘qituvchi kasbiy tayyorgarligida integrativ, shakllantiruvchi, refleksiv va diagnostik funksiyalarni bajarishini ko‘rsatdi. Amaliyot samaradorligi motivatsion-qadriyatli, mazmuniy-metodik, tashkiliy, shaxsiy-muloqot va texnologik omillar majmuasiga bog‘liq. Amaliyotni tajriba, refleksiya va mentorlik birligida tashkil etish kasbiy tayyorgarlikni rivojlantirishning samarali yo‘li hisoblanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Azizxo‘jayeva, N. N. (2006). Pedagogik texnologiyalar va pedagogik mahorat. Toshkent: TDPU.

2. Darling-Hammond, L. (Ed.). (2006). Powerful teacher education: Lessons from exemplary programs. San Francisco, CA: Jossey-Bass.

3. Kolb, D. A. (1984). Experiential learning: Experience as the source of learning and development. Englewood Cliffs, NJ: Prentice Hall.

4. Korthagen, F. A. J. (Ed.). (2001). Linking practice and theory: The pedagogy of realistic teacher education. Mahwah, NJ: Lawrence Erlbaum Associates.

5. O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti. (2019, 29-aprel). O‘zbekiston Respublikasi xalq ta’limi tizimini 2030-yilgacha rivojlantirish konsepsiyasini tasdiqlash to‘g‘risida (PF-5712-son Farmon).

6. O‘zbekiston Respublikasi. (2020, 23-sentabr). Ta’lim to‘g‘risida (O‘RQ-637-son Qonun).

7. Ronfeldt, M., & Reininger, M. (2012). More or better student teaching? Teaching and Teacher Education, 28(8), 1091–1106.

8. Schön, D. A. (1983). The reflective practitioner: How professionals think in action. New York, NY: Basic Books.

9. Shulman, L. S. (1986). Those who understand: Knowledge growth in teaching. Educational Researcher, 15(2), 4–14.

10. Usmonjanov, M. (2023). IQTISODIYOTNING TIKUVCHILIK VA TO ‘QIMACHILIK SANOATI BOSHQARUVIDA BULUTLI TEXNOLOGIYALAR. Central Asian Journal of Economics and Management, (4), 08–10.

11. Vygotsky, L. S. (1978). Mind in society: The development of higher psychological processes. Cambridge, MA: Harvard University Press.

12. WORKS, C. O. S. (2022). THE THEORY OF RECENT SCIENTIFIC RESEARCH IN THE FIELD OF PEDAGOGY.